

“Xalq qəzeti” bu gündən otaylı-butaylı orta q milli-mənəvi dəyərlər sistemimizdə geniş yer tutan Cənubi Azərbaycanın mədəni dəyərləri barədə yazılar dərc etməyə başlayır. “Arazın o tayında” rubrikası altında oxucularımıza Azərbaycanın cənubunda əsrlər boyu yaranıb-formalaşmış sənət növləri, xalqın könül dünyasından qaynaqlanan folklor, aşiq sənəti, musiqi, ədəbiyyat, memarlıq inciləri, bu qədim diyarı dünyada məşhurlaşdıran tarix və təbiət abidələri, milli varlığı yaşadan adət-ənənələr, bir sözlə, Güneyli soydaşlarımızın zəngin mənəvi dünyası barədə sillsilə yazılar təqdim ediləcək. İnanırıq ki, Cənub sevdalı oxucularımızın, məxsusi olaraq qədim mədəni irsimizin və çağdaş milli-mənəvi dəyərlərimizin araşdırıcılarının qeyd edilən mövzularda yazıların hazırlanmasına fəal qoşulması ilə orta q mədəni sərvətlərimizi o taylı-bu taylı soydaşlarımıza daha əhatəli, sistemli və maraqlı formalarda təqdim edə biləcəyik.

Xudafərin körpüləri

Xudafərin körpüləri Azərbaycanın Şimalı ilə birləşdirən, bu taydakı Cəbrayıl rayonu ilə o taydakı Xudafərin şəhəri arasında yerləşən, Araz çayı üzərində salınmış iki körpüdən ibarətdir.

Tədqiqatçılar göstərir ki, birinci Xudafərin körpüsü 1027-ci ildə Şəddadi hökmdarı Fəzl ibn Məhəmməd Rəvvadilərlə mübarizə aparmaq üçün inşa etdirmişdir. Unikal memarlıq abidəsi olan körpüdə Azərbaycan memarlıq məktəbinin üslubu izlənilməkdədir. Ağa Məhəmməd şah Qacarın Azərbaycana yürüşü zamanı bir hissəsi uçurulsa da, sonradan bərpa edilmişdir. Təbii qayalar üzərində inşa edilən körpünün bir hissəsi dövrümüzə qədər gəlib çatmışdır.

Birinci körpüdən bir qədər aralıdakı körpü də Xudafərin adlanır. İkinci körpü 15 gözəndən ibarət olmuş və XIII əsrdə, Elxanilər dövründə inşa edilmişdir. Hazırda həmin körpünün yalnız 3 aşırımı salamatdır. Hər iki körpü İpək yolunun üzərində yerləşir. Tarixən Azərbaycanın şimalı ilə cənubunu birləşdirən Xudafərin körpüləri Azərbaycanın qədim abidələrindəndir.

Xudafərin körpüsü Cənubi Azərbaycanla Şimali Azərbaycanın orta əsr şəhərlərini birləşdirən keçid kimi mühüm hərbi-strateji əhəmiyyət daşıyırdı. Araz çayının ən dar, qayalıqla əhatələnən yerində inşa edilmiş ilk körpü VIII əsrin sonu – IX əsrin əvvəllərindən başlayaraq, XIX əsrə kimi fəaliyyət göstərmişdir. Kərpic körpü isə XII əsrdə tikilmişdir.

Hər iki körpünün özüllərinin antik dövrlə bağlılığı ehtimal edilir. Bu körpülər yüzillərcə transkontinental yollar üstündə yerləşib, təkcə ölkədaxili və ölkələrarası yollarda deyil, qitələrarası qarşılıqlı əlaqələrdə də yararlı olmuşdur.

Körpüləri inşa etdirən şəxslərin adları barədə tarixi mənbələrdə dəqiq yazılı məlumat yoxdur. Araşdırmaçıların çoxunun fikrincə, hər iki körpünün dayaqları çayın ortasında olan təbii sal daşlar üzərində qurulduğundan onlara “Xudafərin” adı verilib. Hələlik Xudafərin körpüləri sirlərini tam açmayıb.

Xudafərin körpüsü 18 oktyabr 2020-ci il tarixində Azərbaycan Silahlı Qüvvələri tərəfindən işğaldan azad edilmişdir.

Bəzz qalası

Bəzz qalası Cənubi Azərbaycanın Qaradağ vilayətindəki Kələybər qəsəbəsi yaxınlığında uca dağ başında salınmış nadir təbii istehkamdır.

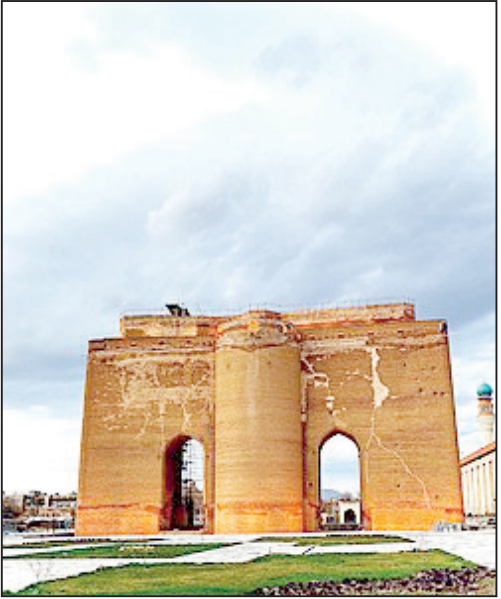

Xürrəmilər hərəkatının rəhbəri Babəkin əsas sığınacaqlarından biri olduğu üçün xalq arasında daha çox Babək qalası kimi tanınır. Qala strateji cəhətdən mükəmməl ərazidə, dəniz səviyyəsindən 2300–2600 metr yüksəklikdə yerləşir. Qalanın ətrafını 400–600 metr dərinlikdə dərələr əhatə edir. Ərəb coğrafiyaşünası Əbu Düləf (X əsr) yazırdı: “Bəzz qalası Babək Xürrəminin əsas sığınacağıdır. Qalada qırmızı geyimli adamlar dolaşır və qalaya qırmızı bayraqlar sancılıb”.

Bəzz qalası ərazisində aparılan arxeoloji qazıntılar zamanı Bizans İmperiyası və Azərbaycan Atabəyləri dövlətinə aid sikkələr tapılıb. Qala divarlarının hər dörd küncündə yarım dairəvi gözətçi məntəqələri var. Həmçinin qala ərazisindən təndirlər, çiraqlar, gil qablar, silahlar və digər əşyalar tapılmışdır. Hazırda hər il Babəkin doğum günündə Güney Azərbaycan Milli Oyanış Hərəkatı təşkilatının rəhbərliyi ilə güneyli qardaşlarımız qalaya yürüş keçirərək xalq qəhrəmanını yad edirlər.

Ərk qalası

Ərk qalası Təbriz şəhərində yerləşən və XIV əsrdə Hülakülər (Elxanilər) zamanında vəzir Əlişah tərəfindən tikdirilən qiymətli tarixi abidədir.

Günümüzdə şəhərin mərkəzində parkın üzərində yerdən 26 metr yüksəkliyə ucaldan Ərk-i Əlişah qalası və ya köhnə adı ilə Məscid-i Əlişah Elxanilər dövrü memarlığının bir nümunəsidir. Son Elxani hökmdarı Əbu Səid Xanın (1316-1335) vəziri Əli şah tərəfindən tikdirilən abidə ilk tikildiyi zaman məscid olub və müsəlmanların namaz qılması üçün uzun müddət bu şəkildə istifadə edilib. Sonralar ehtimal ki, Təbrizdə baş verən şiddətli və tez-tez baş verən zəlzələlər səbəbindən bina dağılıb və bəzi əlavələrlə (divarlar, zirzəmilər, anbarlar və s.) qalaya çevrilmişdir. Bundan sonra abidə Ərk-i Əlişah adlandırılmışdır.

Qala sadəliyi, ölçüləri və kərpic hörgüsü ilə diqqəti özünə cəlb edirdi. Təcəddin Əli şah tərəfindən tikdirilən və sonradan qalaya çevrilən bu binanın eni 30 metr, hündürlüyü 26 metr, qalınlığı isə 10 metrdir. Təəssüf ki, günümüzdə onun yalnız qurbangahı və yan divarları qalmaqdadır. Bundan başqa abidənin üzərində günümüzə qədər gəlib çatmış heç bir yazı yoxdur. 1931-ci ildə abidə Milli İrs siyahısına qeydə alınmışdır.

Hazırladı:
T. RÜSTƏMOV,
“Xalq qəzeti”